

Сельський Р. М., магістр, Кокоріна Г. В., доцент, Давиденко І. В., доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

ЮВЕЛІРНІ ВИРОБИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ ЯК ТВОРЧЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ РОЗРОБКИ СУЧАСНИХ КОСТЮМНИХ АКСЕСУАРІВ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей дизайну ювелірних прикрас часів Київської русі на основі аналізу достовірних артефактів. Визначено вплив загальних особливостей середньовічної естетики на ювелірне мистецтво. Розглянуто структуру жіночих прикрас, систематизовано основні ювелірні техніки та проаналізовано вибір матеріалів для прикрас. Представлено пропозиції щодо переосмислення засобів художньої виразності в ювелірному мистецтві Київської Русі в процесі розробки сучасного актуального дизайну жіночих прикрас.

Ключові слова: ювелірний дизайн, мистецтво Київської Русі, аксесуари для костюма, ювелірний гарнітур.

Selskyi R. M., Kokorina G. V., Davydenko I. V.

Kyiv National University of Technologies and Design

JEWELRY OF KYIVAN RUS AS A CREATIVE SOURCE FOR THE DEVELOPMENT OF MODERN COSTUME ACCESSORIES

Abstract. The article is devoted to the study of the peculiarities of the design of jewelry from the time of the Kyivan movement based on the analysis of authentic artifacts. The impact of general features of medieval aesthetics on jewelry art is determined. The structure of women's jewelry was considered, the main jewelry techniques were systematized, and the choice of materials for jewelry was analyzed. Proposals for rethinking the means of artistic expression in the jewelry art of Kievan Rus in the process of developing a modern, relevant design of women's jewelry are presented.

Keywords: jewelry design, art of Kyivan Rus, costume accessories, jewelry set

Вступ. Сьогодні наша країна проходить не простий випробувальний шлях в своїй тисячолітній історії. Ми являємося нащадками кількох історичних епох, які вплинули на наш культурний код, ментальність, віру, фольклор, мистецтво, науку. Більше ніж тисячу років тому відбулася історична подія вселенського масштабу. Охрестившись від Візантії, Русь з однієї епохи в іншу зробила цивілізаційний скачок. Всі кращі здобутки, які вже мала на той час Візантія, вона передавала Київській Русі. Розквіт ремесла був неймовірним, місцеві ремісники вправно вчилися в своїх учителів. Творче піднесення Київської Русі припало на золоту добу правління Ярослава Мудрого. Саме тоді пішов розвиток політичних та економічних основ, міжнародної політики та дипломатії, відбувалася централізація нових безмежних просторів Русі, церкви, книжності, духовності, творення нової християнської особистості. Розквіт ювелірного мистецтва набув нової актуальності, а зображення на ювелірних виробах – нового образного мислення. В історії час від часу виникають витки повторень, і в кожній новій епосі вони трансформуються під ті виклики, які диктує суспільство. Сьогодні, живучі в епоху великих глобальних перемін, де все перетворюється в цифру, людина залишається творчою особистістю, а переосмислення традицій часто відбувається у форматі репрезентації національної культурної спадщини у контексті актуальних проблем сучасного костюмного дизайну. Особливе місце в цьому процесі займає переосмислення досвіду мистецтва Київської Русі. Поряд із працями, присвяченими дослідженню історичної мистецької традиції [1–3], сучасні дослідники приділяють значну увагу питанню вбудовування середньовічної естетики в національний український дизайн [4–6]. Цілий ряд авторів аналізували практичні аспекти ювелірного мистецтва та його

сучасне значення в контексті актуальної моди глибоко вивчили вплив візантійського мистецтва на давньоруське в різних галузях творчості [7–9]. Однак недостатньо вивченою залишається проблема дослідження практичного досвіду дизайнерського досвіду переосмислення української історичної традиції в галузі ювелірного мистецтва.

Постановка завдання. Завдання даної роботи полягає в аналізі загальних принципів ювелірного мистецтва Київської Русі, систематизації технік, за допомогою яких створювалися прикраси для жінок, та типізації видів прикрас. Експериментальна частина дослідження полягає у ескізній розробці актуального дизайну сучасних прикрас та виготовлення прототипів в матеріалі.

Результати досліджень. Мистецтво Київської Русі можна розділити на два основних періоди, це Русь язичницька та Русь християнська. В першому та другому випадку мистецтво Русі розвивалося під впливом різних історичних подій. Місцеві майстри черпали ідеї під впливом великого перенаселення народів, війн, торгівлі, тощо. Якщо в першому випадку мистецтво в різних видах творчості було стале і майже нічим не відрізнялося від мистецтва сусідніх народів, які в свою чергу в основному були також язичниками, то в другому випадку з прийняттям християнства з'явилися помітні зміни застосування нових технологій виробництва, зовнішніх форм та їх призначення.

Ювелірне мистецтво Київської Русі формувалося відповідно до тих подій, які відбувалися в історичному процесі об'єднання слов'янських племен в державність. Найбільш жіночим та розповсюдженим елементом ювелірних аксесуарів у слов'янок Київської Русі були скроневі кільця (рис. 1). По ювелірним виробам тієї доби, на прикладі скроневих кілець, можна було визначити, до якого регіону вони відносяться. Наприклад, жінки з Новгороду носили ромбоциткові скроневі кільця, з Полоцька – браслетоподібні, з Сіверщини – спіральні, тринамистинні кільця носили дреговичі Київщини. З прийняттям християнства на території Київської Русі і надалі застосовувалися скроневі кільця, як основний елемент ювелірного набору кожної жінки, але відбулися деякі зміни, а саме: змінилася форма, техніка виконання, з'явилися нові символи. Жінки та дівчата прикрашали себе, чіпляючи скроневі кільця до головного вбрання на стрічках та ремінцях, іноді заплітали в волосся.

Джерело: [10].

Рис. 1. Ювелірні вироби Київської Русі

Русичі були вправні майстри в різних ювелірних техніках, які застосовували при виготовленні прикрас із міді, бронзи, срібла та золота. Найбільш розповсюджені техніки того часу – це гравірування, чорніння, лиття та штампування, а також зернь, емаль, скань, карбування, золочення, ковка та виколотка. Гравірування вважалося самим простим та найпоширенішим способом оздоблення ювелірних виробів, коли, користуючись спеціальними різцями-штихелями, на срібних чи то мідних пластинах, по задалегідь нанесеному малюнку прорізувалися заглиблюючі лінії, які в кінцевому вигляді створювали гармонійні та орнаментальні композиції з переплетінням рослинного та тваринного

походження. Чернь цікава тим, що заздалегідь в певних пропорціях замішували інгредієнти, таких як срібло з міддю та свинець з сіркою, які наносилися на пластини, де вже були виграверені орнаментальні малюнки та композиції. Потім виріб запікався в печі, при цьому чернь міцно сплавлялася зі срібною поверхнею, потім його додатково гравірували, карбували та золотили. За допомогою лиття та штампування виготовлялися прикраси унікального та масового вжитку, в литті застосовували воскові моделі та шиферні ливарні форми. Для лиття застосовували воскову модель, для штампування кам'яні формочки. Термін «зернь» походить від слова зерно, це кульки малого і навіть дуже малого розміру, срібні та золоті, які припаювалися до ювелірних виробів на орнамент з філіграні. Ця трудомістка техніка вимагала високої кваліфікації ювеліра та чималого досвіду, але готовий виріб був не аби якого естетичного вигляду.

Однією з найцікавіших технік була емаль, кращим попитом у князівських та боярських родин була перегородчаста емаль, більш делікатна, клопітка у виготовленні та дорожча, ніж виїмчаста. Слов'янські ювеліри такої техніки навчилися в грецьких майстрів, завдячуючи хрещенню Русі Великим Київським князем Володимиром від Візантії. Емаллю в Київській Русі володіли вже в X сторіччі, її називали фініфтю, з грецької перекладалося як «блискучий», застосовували її не тільки в ювелірних прикрасах, а також на окладах для ікон, хрестиках, на посуді для князівського використання. Виготовляли емальовані вироби з золота, срібла та міді. Вироби виготовленні в Київській Русі були поширені по всій її території, а також відомі за її межами, в першу чергу в державах, з якими були політичні, торгові та династичні взаємини. Висока майстерність давньоруських виробів поступалася лише візантійським прикрасам.

Сьогодні модні тенденції в галузі ювелірного мистецтва змінюються дуже повільно, разом з тим, для кожної категорії суспільного прошарку існують свої особливі вимоги. Прикраси можуть бути вишуканими, практичними або незвичайними, актуальними є сережки великого та середнього розміру. Крім того, ювелірні вироби, наслідуючи приклад одягу, змішують високі і низькі стилі, а також великі і маленькі форми. Для втілення своїх задумів в даній роботі було взято за основу ювелірні прикраси з Київської Русі на піку свого в злету, які в той період історії і до нинішнього часу дивують істориків, митців всього світу своєю неперевершеною, вишуканістю та унікальністю. Підкреслимо також, що в моді сьогодні знову прикраси в етнічному стилі, виконані з металу, часто з срібла чи платини. Як правило, такі вироби не прикрашені камінням, мають простий лаконічний дизайн, безліч підвісок і на них нанесені прості орнаментальні візерунки. Орнаменти та візерунки в нашому випадку стилізовані або буквально взяті від першоджерел. Їх можна вдало комбінувати з повсякденним стилем одягу, строгими сукнями і офісними костюмами, а прикраси в етнічному стилі були актуальними завжди, хоча в певні періоди на них менше акцентувалися. Такі обставини, в першу чергу, пов'язані з маркетинговим підходом, щоб чередувати популярність того чи іншого стилю і завчасно планувати той чи інший стиль на найближчі роки. Влітку й навесні, наприклад, доречні флоральні мотиви, восени та взимку – вишукані золоті й срібні ювелірні прикраси з мінімумом інкрустації.

На рис. 2 та рис. 3 представлені ескізи сережок, розроблених в ході виконання кваліфікаційної роботи студентом кафедри мистецтва та дизайну костюма Київського національного університету технологій та дизайну Романом Сельським. Задум виник як бажання розробити колекцію ювелірних аксесуарів, які б нагадували епоху Київської Русі X-XIII ст., але з домішкою прадавньої архаїки, в якості якої, в даному випадку, виступає Трипільська культура. Означимо, що існує певний зв'язок, схожість

трипільських та давньоруських орнаментальних символів, а символи – це одна із форм спілкування, передачі інформації.

Рис. 2. Ескізи сережок (блок неформально-святкового призначення).

Автор Р. Сельський

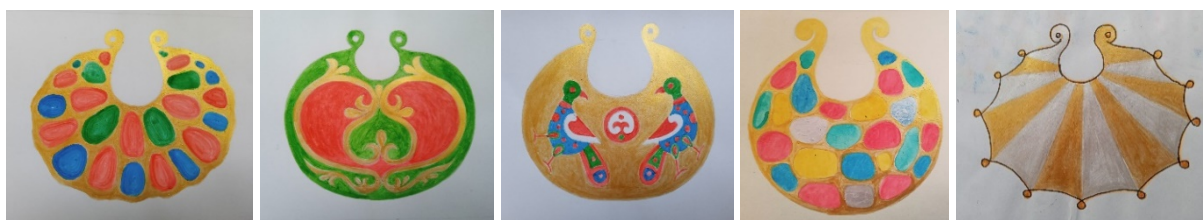

Рис. 3. Ескізи сережок (блок вечірнього призначення). Автор Р. Сельський

Колекція сережок для неформально-святкового призначення підійде для відвідування театру, кінофестивалю, вечірки. У виготовленні можна використовувати золото, срібло з позолотою, комбінувати пластини як золоті так і срібні, з'єднуючи їх між собою. Колекція сережок для вечірнього призначення рекомендовано одягати для театр, урочистої зустрічі. Для виготовлення таких сережок можна застосовувати золото, емаль, срібло з позолотою, напівкоштовні каміння. Сережки можуть бути в трьох варіантах, в залежності від ваги та розміру додатково може бути застосовано допоміжне кріплення, яке полегшить навантаження на вухо.

В ході проєктних досліджень було прийнято рішення виконати в матеріалі гарнітур, до складу якого входять сережки та пектораль. Пектораль – це нагрудна прикраса, яка одягається поверх одягу, вона може бути такого ж самого стилю, що і сережки, представляючи єдиний комплект. Пектораль може бути як масивною за розміром, та і відносно невеликою. Матеріал для виготовлення – такий самий, що і для сережок, тобто це латунь, мідь, титан, срібло, золото, срібло з позолотою, емаль. Для кріплення пекторалі можливо використовувати як декоративний ланцюг різного дизайну, так і шкіряне кріплення, головне, щоб це все гармонійно поєднувалося спільним дизайном. На рис. 4 представлено муляжі різних форм пекторалі, виконані з акрилового пластиліну, який при висиханні стає твердим, легко піддається механічній обробці, а на його поверхні можливо виконати розпис різними видами фарб.

Рис. 4. Муляжні форми пекторалі. Автор Р. Сельський

Гарнітур складається з кількох елементів, таких як пектораль та сережки, замість пекторалі рекомендовано також одягати намисто (в залежності від статусу та

призначення виробу). Матеріал, з якого виготовлений прототип гарнітура, – це латунь, мідь, нержавіючий метал, або латунь із рельєфом протравленим в кислоті. Після протравлення можливе чорніння, в кінцевому варіанті виготовлення в металі можливо також застосування срібла, золота, срібла з позолотою (рис. 5).

Рис. 5. Прототипи гарнітури, виконані з міді та латуні. Автор Р. Сельський

На рис. 6 представлено результати фотосесії, які презентують прототипи гарнітури на молодій дівчині. Під час пошуків матеріалів для виготовлення експериментальних ювелірних моделей автор зупинився на міді та латуні, які з легкістю піддаються обробці і не вимагають використання складних інструментів. Крім того мідь та латунь імітують коштовні метали, такі як срібло, золото та платину.

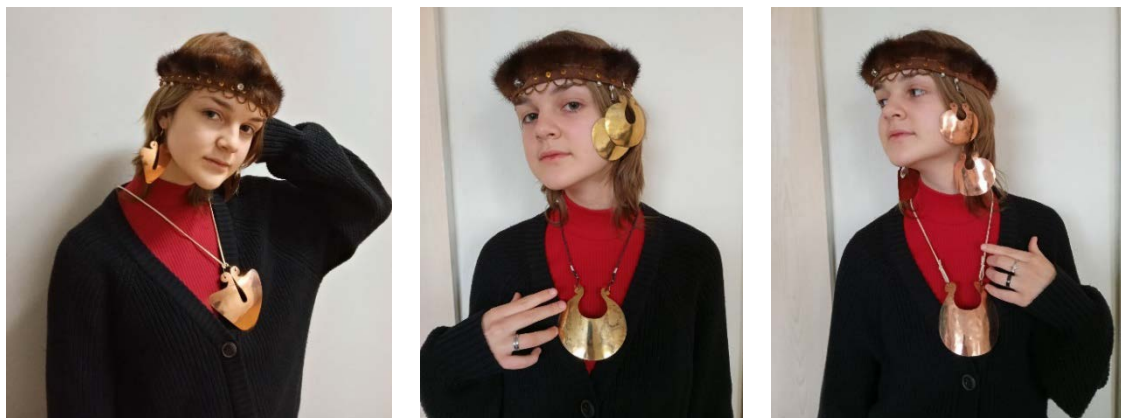

Рис. 6. Прототипи гарнітури на моделі. Автор Р. Сельський

Цікаво зазначити, що, не зважаючи на те, що минуло тисяча років з часів Київської Русі, представлені в даній статті моделі ювелірних прикрас, пройшовши невелику трансформацію під час пошуку оптимального дизайну, знову оживили історію, але вже в контексті сучасних уявлень про красу. Відслідковуючи сучасні тенденції моди на протязі останніх років, можна зустріти подібні ювелірні прикраси, головним чином, в творчості ювелірів Західної Європи. В історії час від часу виникають витки повторень, і в кожному новому вони трансформуються особливим чином, з огляду виклики, які диктує суспільство.

Висновки. Сучасний дизайн побудований на уявленні про світ, який перманентно змінюється, але ці зміни часто повертають нас до історичного минулого. Сьогодні національний мистецький спадок набуває особистого змісту, він стає простором сили, впевненості та надії. У цьому контексті переосмислення досвіду української естетики виявляються надзвичайно актуальними для дизайну. Взяті в якості першоджерела при проектуванні сучасних ювелірних прикрас, твори середньовічних майстрів

представляють великий потенціал для практичного дизайну. В даній статті надано огляд найбільш значущих досягнень ювелірного мистецтва Київської Русі, обґрунтовано актуальність старовинних технік та типових видів прикрас. Представлено результати ескізного етапу проектування ювелірних виробів, а також хід виконання проекту в матеріалі, фіналом якого стало проведення фотосесії.

Список використаної літератури

1. Асєєв Ю. С. Мистецтво Київської Русі. Київ: Мистецтво, 1989. 250 с.
2. Максименко Т. Ювелірна справа як ремесло Київської Русі. URL: https://lvivmedievalclub.wordpress.com/2021/09/19/juvelirna_sprava_jak_remeslo_kyjivskoi_rusi/
3. Месь Д. С. Ювелірні прикраси Київської Русі. URL: http://www.rusnauka.com/8_NT5B_2015/Istoria/2_184835.doc.htm.
4. Орлов Р. С. Прикладне мистецтво: церковне і народне. URL: <http://litopys.org.ua/istkult/ikult14.htm>.
5. Грушевський М. С. Нарис історії українського народу. Київ: Либідь, 1991. 398 с.
6. Воропай О. Звичаї українського народу. Київ: Оберіг, 1993. 59 с.
7. Пеняк П. С. Організація ювелірного виробництва Древньої Русі. *Ювелірна справа в Україні*. 1991. Вип. 10. С. 28–36.
8. Мінжулін О. Реставрація творів з металу. Київ: Спалах, 1998. 218 с.
9. Доповнення, яке жінці дає можливість відчувати себе особливою. *Ювелірне мистецтво України*. URL: <https://lib.kherson.ua/yuvelirne-mistetstvo-ukraini.htm>.
10. Традиційні жіночі прикраси на Русі. URL: <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/traditsijni-zhinochi-prikrasi-na-rusi-/>